

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Vælgere i organisation

Om vælger-
foreningshistorie

af

Sigurd Rambusch

ARKIVERNES INFORMATIONSSERIE

Arkivernes Informationsserie

Vælgere i organisation Om vælgerforeningshistorie

Af Sigurd Rambusch

Rigsarkivet
G·E·C Gad
1991

© Rigsarkivet og Sigurd Rambusch
Sats og tryk NOFOprint, Helsingør
ISBN 87-7497-138-7

Indhold

Indledning.....	5
Danske partier og vælgerforeninger fra 1849 til i dag.....	6-10
Hvordan skriver man en vælgerforenings historie.....	11-14
Hvordan begyndte det.....	11
Hvordan udviklede vælgerforeningen sig.....	11
Disposition, sprog og stil.....	13
Illustrationer, statistikker, tabeller.....	14
Indholdsfortegnelse og register.....	14
Fremstilling af manuskript og bog.....	14
Hvordan finder man kilder og oplysninger.....	15-21
Vælgerforeningens og partiets egne kilder.....	15
Kilder og oplysninger udefra.....	17
Valglov og valgret.....	17
Valgdatoer og valgresultater.....	20
Vælgerforeningens historie. Nogle eksempler.....	22-26
Vælgerforeningshistorier.....	22
Sogne- og byhistoriers omtale af vælgerforeninger.....	25
Valgdatoer og valgtal.....	27-29
Litteratur.....	30-33
Arkiver og biblioteker.....	34-35
De danske politiske partier februar 1991.....	36-37

Indledning

Vælgerforeninger har gennem mere end 100 år været et vigtigt led af det politiske liv i Danmark, både på landsplan og i de lokale samfund.

Vælgerforeninger er sammenslutninger af vælgere og ikke-vælgere, der tilslutter sig deres formål. Foreningernes formål er ud fra politisk helhedssyn at få indflydelse på debat, meningsdannelse, valgprogram, udnævnelser, kandidatopstillinger og valg. Den enkelte vælgerforening samler som regel tilhængere af et bestemt parti eller af et politisk program uden for de etablerede partier. Vælgerforeninger er bindeled mellem vælgerne og de valgte og derfor uundværlige, hvis folkestyret skal være andet end en formalitet.

Det politiske liv, såvel landspolitikken som kommunalpolitikken, udspiller sig på grundlag af det arbejde, som udføres af vælgerforeningerne. Man kan derfor ikke forstå den politiske udvikling i Danmark i de sidste hundrede år uden at være opmærksom på vælgerforeningernes betydning.

Interessen kan gælde en enkelt vælger-

forening, hvis historie man vil skrive f.eks. i et jubilæumsskrift. Det kan også være, at man som led i en sogne- eller byhistorie vil belyse de lokale vælgerforeninger som en del af den kommunalpolitiske udvikling.

Denne bog er tænkt som en vejledning for den, der på den ene eller den anden måde vil studere vælgerforeninger. Den giver forslag til de emner, man kan tage op for at belyse vælgerforeningernes historie, fortæller, hvordan man kan finde kilder og oplysninger, og præsenterer forskellige løsninger på opgaven.

Ordet »vælgerforening« skal forstås i bred betydning. Den lokale vælgerforening står i centrum, men vejledningen kan også være til nytte for dem, der studerer de næste led i partisystemet: kredsforeninger og amtsorganisationer. Derimod er der intet om at skrive partihistorie på landsplan.

Tallene i skarp parentes i det følgende er henvisninger til litteraturlisten s. 30 ff.

Danske partier og vælgerforeninger fra 1849 til i dag

Med grundloven af 5. juni 1849 fik Danmark sin første frie forfatning, og et politisk liv i moderne forstand begyndte at udvikle sig. Før 1849 havde der været klubber, hvor interesserede borgere drøftede politiske spørgsmål; men adgangen var begrænset, og der var ingen virksomhed udadtil.

Grundloven indeholdt ikke ordet »parti« (dette gælder i øvrigt alle senere grundlove), men med sin garanti for »de borgerlige friheder«, især menings-, trykke-, forenings- og forsamlingsfrihed, gjorde den det lovligt at danne politiske partier og andre sammenslutninger og at påvirke samfundet på mange måder, blot de ikke truede den offentlige orden.

De, der ville vælges til lovgivende og kommunale forsamlinger, havde behov for at få forbindelse med vælgerne; på deres side fik vælgerne interesse i at organisere sig, så de kunne præsentere deres ønsker for kandidaterne med større vægt og virke for at få deres egen kandidat valgt.

I de første årtier var vælgerens aktivitet dog begrænset til selve valgdagen og måske de nærmeste dage før denne. »Bondevenneselskabet«, en landsorganisation med lokale filialer, fremførte reformforslag til gavn for bønderne, som udgjorde befolkningens store flertal, og fik en vis indflydelse på valgene. Men det almindelige var stadig, at der forud for hvert valg dannedes valgkomiteer, der arbejdede på at få en bestemt politiker valgt.

Den enkelte valgkomité havde ingen forbindelse med andre kredse eller med en central ledelse. At alle valg til Folketinget fandt sted som flertalsvalg i enkeltmandskredse bidrog yderligere til at isolere de enkelte valgkomiteer.

Det var først forfatningsændringen i 1866, der førte til permanente foreninger af vælgere i kredsene. Danmarks nederlag i krigen 1864 fremkaldte en konservativ reaktion på de foregående års demokrati. Grundloven af 1866 indførte privilegeret valgret til Rigsdagens ene kammer, Landstinget, således at godsejerne var sikret flertal der. Landstingets flertal pegede på konservative regeringer, og kongen fulgte dette flertal. Det demokratisk valgte Folketing blev skubbet til side. Heraf opstod »forfatningskampen«, som kom til at vare til 1901.

Tilbageslaget fik de demokratiske kræfter til at samle sig. De forskellige venstregrupper forenede sig 1870 i ét parti, *Venstre*, som krævede, at regeringen skulle have et flertal i Folketinget bag sig (parlamentarisme). Ude i landet grundlagde Venstre vælgerforeninger. *Socialdemokratiet* blev grundlagt 1871, men virkede foreløbig kun på det lokale politiske plan og mest gennem fagforeninger. Partiet var marxistisk, men forlod snart ideen om en socialistisk revolution og satte ind på at forbedre forholdene for sine vælgere, arbejdere og andre småkårsfolk. I Folketinget kom partiet i 1884.

Stillet over for denne opposition samlede de konservative grupper sig midt i 1870'erne i partiet *Højre*. Det var et stort og selvsikkert parti, især i provisorieårene 1885-94, hvor Estrup ledede det.

Men det var Venstre, der voksede i vælgerantal, økonomisk styrke og selvtillid, og det svækkede ikke partiet, at det var delt i flere grupper fra temmelig konservative folk til radikale. I 1901 gav Højre op, og Venstre fik regeringsmagten. I 1905 kom det til brud i Venstre, de radikale trådte ud og dannede deres eget parti, *Det Radikale Venstre*. I 1915 opløste Højre sig selv, og *Det Konservative Folkeparti* blev dannet. De løse partigrupperinger fra 1870'erne havde nu fundet deres faste form i »de fire gamle partier«, som kom til at beherske det politiske billede indtil slutningen af 1950'erne. Det danske firpartisystem var enestående stabilt, selv om ændringer af befolkningen og de politiske institutioner var dybtgående.

Ved valget i april 1901 indførtes den reform, at stemmeafgivningen blev hemmelig. Det forekommer os at være en selvfølge; men faktisk blev det før 1901 ført til protokols, hvilken kandidat hver enkelt vælger stemte på. En del af stemmelisterne er bevaret og kunne udnyttes langt mere, end det er sket. [63,64,66-69]

Efter 1901 blev de politiske rammer reformeret meget. Kvinder og tyende fik valgret til kommunale valg i 1908, og ved grundloven af 1915 valgret til rigsdagsvalg. Grundloven afskaffede den privilegerede valgret til Landstinget, og til Folketinget indførtes forholdstalsvalg, således at ingen stemme længere gik tabt.

Den nuværende grundlov af 1953 afskaffede Landstinget og indførte institutionen folkeafstemning (se side 21). Valgretten blev udvidet flere gange; således blev valgretsalderen 1953-78 trinvis nedsat fra 25 til 18 år.

Under disse omstændigheder viste »de fire gamle partier« sig som sagt at være overordentlig stabile. De delte vælgerne mellem sig, så alle væsentlige grupper i samfundet var repræsenteret. På landet repræsenterede Venstre den store, fremgangsrige gårdejerstand, de radikale mindre gårdejere og husmænd. De to andre partier var i begyndelsen kun svagt repræsenteret på landet, men stod til gengæld stærkt i byerne, hvor Socialdemokratiet blev partiet for arbejderne og andre småfolk, mens Højre/Det Konservative Folkeparti samlede de fleste embedsmænd, funktionærer og selvstændige. Grænserne forskød sig noget, især fordi befolkningen flyttede fra landet til byerne; men vælgernes trofasthed over for deres én gang valgte parti var stor.

Hertil bidrog, at hvert parti havde sin egen presse. I større byer udkom en avis for hvert af de fire partier. Kursusvirksomhed, skoler og oplysningsforbund var med til at styrke sammenholdet i partierne. [1-30]

Naturligvis var der andre partier end de fire gamle. I 1919 stiftedes to partier, der viste sig at kunne leve længe, selv om de ikke blev store: *Retsforbundet*, som kom i Folketinget 1926, og *Danmarks Kommunistiske Parti* (DKP), i Folketinget 1932. Mange andre partier blev dannet omkring en enkelt politiker eller under

Løbe Nr.	Navn.	Ålder.	Livsstilling.	Stemme-givning.
193	Christensen, Th.	30	Handelsbestyrer.	Jannum.
194	Clausen, H.	64	Borgmester.	Trolle.
195	Clausen, Poul.	51	Olufsd.	Jannum.
196	Christensen, Chr.	35	Arbejdsmand.	Jannum.
197	Dahl, Chr.	56	Avlsbruger.	
198	Dahl, G. T.	53	Malter.	Trolle.
199	Dahl, J. C. J.	30	Fædter.	Jannum.
200	Dahl, Jeppe And.	66	Avlsbruger.	
201	Dam, Jens Chr. N.	42	Læderhandler.	Jannum.
202	Damsgaard, Niels N.	90	Fhv. Dampskibsdr.	Trolle.
203	Davidson, S.	66	Stræder.	Jannum.
204	DeLa, Carl.	38	Uhrmager.	Trolle.
205	Dige, Chr.	48	Fisser.	
206	Dolleris, Arel.	39	Branddirektør.	Trolle.
207	Dolleris, Jens Chr.	72	Stomager.	
208	Dolleris, Johannes.	80	Rjebmand.	Trolle.
209	Dollerup, J. C.	52	Sadelmager.	
210	Dollerup, Laurits N.	47	Bageriludst.	
211	Dover, J. Jensen.	33	Korsethmager.	Jannum.
212	Dræsbøl, A. C.	37	Bager.	Trolle.
213	Dræsbøl, P. C.	61	Skibstømrer.	Trolle.
214	Dybbel, Carl Th.	43	Smed.	Jannum.
215	Eigaard, Ole S.	75	Postkonduktør.	

Uddrag af en trykt fortegnelse over vælgere i Thisted og deres stemmeafgivning ved folketingsvalget 15. april 1898. - Først fra 1901 blev stemmeafgivningen hemmelig. Indtil da skulle vælgerne i andres påhør fortælle, hvilken kandidat de skulle stemme på, og en listefører skrev det i en "stemmeliste". Flere steder i landet er disse lister bevaret, og to af dem er udgivet i samtiden (vedr. valgene i Thisted 1895 og 1898).

Gårdejer Kr. Jannum var Venstres kandidat og marinekaptajn C.L.A. Trolle Højres. Han blev genvalgt. (Efter Jørgen Elklit: Fra åben til hemmelig afstemning, 1988)

indtryk af en bestemt situation; men de forsvandt hurtigt igen. Det politiske liv er rigt på døgnfluer.

Fra omkring 1960 blev de fire gamle partiers position svagere. Der blev grundlagt en håndfuld partier, som viste sig at have livskraft. *Socialistisk Folkeparti* (SF)

stiftedes 1959 af DKPs tidligere formand, Aksel Larsen, som i 1960 førte det nye parti ind i Folketinget. *Venstresocialisterne* (VS) blev grundlagt i 1967 af SFs venstreopposition og var fra begyndelsen i Folketinget. Kort efter stiftedes tre nye partier, som alle kom i Folketinget i 1973:

Kristeligt Folkeparti (1970), *Fremskridtspartiet* (1972) og *Centrum-Demokraterne* (1973). [31-41]

Folketingsvalget 1973 kom til at sætte skel i den politiske historie. De fire gamle partier mistede deres dominerende position, stabilitetens tid var forbi. »Både for nye og gamle partier er den sociale profil og forbindelsen til bestemte erhvervs- og klasseinteresser blevet udvisket«. [72, s. 84]

Bag opbruddet lå store ændringer i befolkningens forhold. Vandringen fra land til by accelererede, antallet af selvstændige dalede, antallet af ansatte i industri og især i handel og servicefag steg. Nedgangen i antallet af arbejdere blev rigeligt opvejet af funktionærgruppens vækst. Den offentlige sektor tog flere opgaver op: forsorg, sundhed, undervisning og miljøbeskyttelse, så antallet af offentligt ansatte steg stærkt. Desuden gik der større og større overførsler fra det offentlige til pensionister, studerende, arbejdsledige og andre understøttede.

Befolkningen fik bedre uddannelse, mere fritid, højere levestandard og større mobilitet gennem hele århundredet. I 60'erne eksploderede denne udvikling, hen i 70'erne blev den dæmpet; men den opførte ikke.

Danskerne er organiseret på alle led og kanter, og organisationerne deltager både direkte og indirekte i den politiske proces. I 1980 blev der talt 1.990 landsdækkende organisationer, heraf var de 1.200 (60%) økonomiske og erhvervs-mæssige. [72, s. 61] Organisationsprocenten hos funktionærerne var i 1982 85% og

dermed næsten lige så høj som hos arbejderne (88%). For de to grupper under ét var den 86%. [72, s. 18,67].

Efter dette korte rids skal der til slut gøres *status over vælgerforeningerne*. Det kan hurtigt konstateres, at de har haft kraftig tilbagegang siden 1950'erne: Omkring 1950 var mere end 25% af vælgerne medlemmer, i 1966 19%, i 1973 12% og i 1990 6%. I absolutte tal er der tale om en halvering fra 587.000 i 1966 til 252.500 i 1990. Hvorfor? Her skal peges på tre faktorer: Massemedierne, græsrodsbevægelserne og leden ved politik. [72, s. 16,89]

Massemedierne har ændret vilkårene for det politiske arbejde. Ser vi først på den trykte presse, viser det sig, at antallet af aviser er dalet fra 123 i 1945 til 42 i 1990. Deres oplag er uændret; men det er reelt en tilbagegang, fordi anden presse gik kraftigt frem, det gælder især distriktspressen og fagpressen. De fleste aviser har opgivet bindingen til et enkelt parti og satser på at informere og påvirke bredt. [72, s. 89-99] De elektroniske medier, især TV, spiller en stigende rolle for meningsdannelsen. De foretrækker dramatiske begivenheder som valg og kriser, deres præsentation er personfikseret og som regel begrænset til det aktuelle. [71, 72 s. 89-99] Opinionsmålinger foretages løbende, deres indflydelse er omdiskuteret.

Mens vælgerforeningerne tidligere kunne opsuge de nye bevægelser, som der var styrke og varighed i, er de bragt i defensiven af de »græsrodsbevægelser«, som har vundet frem i de sidste 20-30 år. »Kampagnen mod atomvåben«, bevægelserne mod a-kraft og for vedvarende

energi, »De grønne«, kvindebevægelsen, fredsbevægelsen, »Folkebevægelsen mod EF« og flere andre har vundet mange medlemmer og først og fremmest tilhængere. De er slagkraftige, kan hurtigt mobiliseres, og behøver ikke som de politiske partier at tage hensyn til, hvad der kan realiseres. Mange talenter, navnlig mange unge, er gået ind i »bevægelserne«, som i princippet er udenomsparlamentariske, og har holdt sig uden for vælgerforeningerne - i hvert fald indtil videre.

Værst er dog nok, at der eksisterer en *modvilje over for »politikkerne«*. Folk, der føler, at man har trådt på dem, folk der synes, at »politikkerne lover alt og holder intet«, folk, hvis kontakter til arbejdsplads, naboer og familie er svage, vælger at holde sig uden for det politiske.

Vælgerforeningerne er i krise. De har mistet over halvdelen af deres medlemmer på 24 år og er hårdt trængt af græsrodsbevægelserne, som appellerer stærkere til de unge. Med deres langsigtede, tålmodige arbejde i bunden af det politiske system tiltrækker vælgerforeningernes folk sig ikke mediernes interesse, tværtimod retter skuffede medborgeres fortørnelse sig mod disse menige partisoldater. [57-75]

Medlemstallene daler; men vælgerforeninger og partier vil nødig reducere udgifterne og dermed aktiviteterne, for det gør de andre jo ikke! Interesseorganisationerne er villige til at støtte politisk arbejde, men vil naturligvis have indflydelse for pengene. Det vil det offentlige ikke. Således var motiverne bag den første danske lov om støtte til politisk arbejde: Lov

nr. 940 af 23. dec. 1986 om økonomisk støtte til politiske partier m. v. Loven trådte i kraft 1. jan. 1987, og siden er der tilført vælgerforeninger og partier offentlige midler i forhold til deres stemmetal ved det seneste valg. Vælgerforeningerne modtager hvert år 3 kr. pr. stemme ved kommunalvalg, amtsorganisationerne 2 kr. pr. stemme ved amtsrådsvalg og partierne 5 kr. pr. stemme ved folketingsvalg. Virkningerne af støtten kendes endnu ikke.

At vælgerforeningerne har nået et vigtigt punkt i deres udvikling fremgår også af, at de nu bliver studeret videnskabeligt. »Lokale vælgerforeninger. Aktiviteter og opgaver i kommunalpolitikken« er et forskningsprojekt ved Københavns Universitet. Den første rapport fra projektet (1986) behandler bl.a. det partipolitiske i forhold til det kommunalpolitiske og undersøger vælgerforeningers forhold til græsrodder og til lokallister uden for partierne. [70] Statens humanistiske Forskningsråd tog i 1986 initiativ til forskningsprojektet »Dansk politik under forandring 1945-1985«, i hvilket også vælgerforeninger vil blive behandlet. [72]

Uanset hvilken rolle vælgerforeningerne spiller i dag, og hvilken betydning de vil få i fremtiden, er det uomtvisteligt, at de gennem et århundrede har været vigtige og nødvendige folkelige led i det politiske system. Det har derfor god mening at inddrage vælgerforeningerne, når man vil beskrive et sogns eller en bys historie i nyere tid.

Hvordan skriver man en vælgerforenings historie?

Vælgerforeningens historie bør ikke være en selvcentreret succeshistorie, men en beretning, der gør det klart, at vælgerforeningen er et vigtigt led af det kulturelle og folkelige liv. Dens historie bør fremstå på baggrund af den almindelige udvikling i det område: den by, det sogn eller det amt, hvor den har sit virke. Dette sigte gælder, uanset om historien udkommer som et selvstændigt skrift, eller den findes i en større fremstilling af sognets eller byens historie.

Hvordan begynde det?

Forfatteren kan indlede med at fortælle kort om Danmark på den tid, da vælgerforeningen blev stiftet, især naturligvis om det politiske liv. Hvordan var den politiske situation i landet og lokalt? Var det lokale kræfter, der tog initiativet, eller var det folk udefra eller oppefra? Blev der stiftet andre vælgerforeninger i partiet på den tid? På det sted?

Derefter er det naturligt at spørge, hvordan der blev indkaldt til det stiftende møde: Ved annoncering, ved opslag på arbejdspladser, ved mund til mundmetoden? Så er der stifterne: Hvem var de? Ikke bare deres navne, men også deres livsstilling, alder og bopæl har interesse. Hvordan fandt de sammen? Havde de forbindelse til andre foreninger? Hvordan forløb det stiftende møde? Blev offentligheden orienteret om den nye forenings tilblivelse? Endelig reaktionen:

Hvad skrev pressen, hvad sagde de andre vælgerforeninger på stedet? Partiets højere organer?

Hvordan udviklede vælgerforeningen sig?

Fremstillingen skal indeholde oplysninger om medlemstal, økonomi og ledende personer, om aktiviteter i det lokale samfund og i partiets højere led. Det er de elementære ting; men de må ikke ses isoleret, de skal sættes i forhold til andre partier på egnen og til eget parti andre steder.

Fortæl om forbindelserne til organisationerne og kommunen. Om de forsamlinger og råd, som vælgerforeningen søgte at få indflydelse på: Sogneråd, byråd, menighedsråd, ligningskommissioner, hjælpe-kasser, sygekasser og mange andre. Hvordan gik det med at få folk indvalgt der eller med at vinde indflydelse i det hele taget?

Hvis fremstillingen dækker mange år, er det bedst at dele den i perioder. Det kan være den store politik, der bestemmer perioderne: 1901, 1920, besættelsestiden og 1972-73 er vigtige skel i den politiske historie. Men perioderne kan også rette sig efter de vigtigste medlemmer af bestyrelsen, ofte mangeårige formænd. Eller fremstillingen kan disponeres i kapitler om foreningens indre liv (medlemmer, økonomi, bestyrelse) og den udadrettede virksomhed (agitation, polemik, repræsentation).

VERNER BRUHN

Her gik træk af vilde svaner

SOCIALDEMOKRATIET I ESBJERG

1890-1990

Det er vigtigt hele tiden at kaste blikke til partiet lokalt og landspolitisk og til de andre vælgerforeninger på stedet. Den enkelte melder sig ind i en vælgerforening for at få indflydelse. Men det gør de andre jo også, så der er meningsforskelle og mulighed for konflikter. De bør ikke harmoniseres bort, som det sker i dårlige jubilæumsskrifter. Naturligvis kan ikke alle arrangementer omtales; men fortæl om mødevirksomhed og deltagerantal på udvalgte tidspunkter. Hvordan var forholdet til de andre vælgerforeninger? Selvfølgelig var det konkurrence, men der var sikkert også aftaler om spilleregler og sagligt samarbejde, f.eks. om afholdelse af større møder, opsætning og nedtagning af plakater o.a. Valgforbund og listeforbund har ofte samlet konkurrenter om et samarbejde mod fælles fjender.

Vælgerforeningens medlemmer kan beskrives nøjere, men kun hvis pålidelige kilder er til stede - byg ikke på rygter og gætterier. Hvordan fordelte de sig på forskellige fag og erhverv? Hvordan var aldersfordelingen? Kønsfordelingen: Hvornår kom de første kvinder ind som medlemmer? I bestyrelsen? Mange steder har bestemte familier gjort sig gældende, måske i flere generationer. Var partiets ungdomsorganisation repræsenteret i bestyrelsen? Gjorde lokale forskelle sig gældende: Bycentrum contra forstæder, Østbyen contra Vestbyen?

Et af de nyeste eksempler på en jubilæumsbog, hvor en vælgerforenings virksomhed indtager en central plads, er Verner Bruhns bog om Socialdemokratiet i Esbjerg. Heri skildres vælgerforeningens sammensætning, forbindelser til det øvrige parti, samarbejdet med fagbevægelsen, ledende personligheder, den lokale politik osv.

Antallet af vælgerne var oprindelig meget begrænset. Det er nødvendigt at fortælle om ændringer i valgretten og valg-måden (se side 17 ff).

Disposition, sprog og stil

Det er en god idé at slutte med et resumé og et blik ud i fremtiden. Mange læsere begynder her: en del får interesse for at læse mere; men for dem, der ikke har lyst til det, bør der være nogle hovedlinjer.

Disposition, sprog og stil skal afpasses efter læserne. De, der læser en vælgerforenings historie, er i første række medlemmerne, men der vil også være en del andre interesserede i og uden for partiet. Skriv dansk normalprosa! Anvend forfatteren politologers sprog eller et andet akademisk fagsprog, er det ret sikkert, at skriftet ikke vil blive læst uden for fagfolkenes kreds.

Stilen bør være varieret. Det er en god idé at bringe citater, f.eks. når en begivenhed eller en person skal beskrives. Ofte er sproget i en forhandlingsprotokol eller en avisartikel karakteristisk for sin tid eller for sin forfatter. Men på den anden side bør teksten ikke være en samling citater. Citater bør ikke stå alene - de skal fortolkes og bruges. Husk også at angive, hvor citatet begynder og slutter (ved anførelsestegn eller indrykning eller mindre skrift).

Illustrationer, statistikker og tabeller

Der bør være portrætter af hovedpersonerne (fotografier, tegninger, gerne karikaturer). Men der er mange andre illustrationer, der kan gavne og fornøje: En side fra en gammel forhandlingsprotokol, valgplakater, brochurer, faner og andre genstande. Illustrationerne skal placeres nær det sted i teksten, som de skal belyse. Gode billedtekster kan fange læsere, der tilfældigt får bogen i hånden og lede dem videre ind i bogen.

Hvis forfatteren eller en anden kan tegne portrætter, lokaliteter eller blot små vignetter, kan siderne blive mere levende. God layout tager tid, men behøver ikke koste ret meget, og den gør bogen mere indbydende.

Tal og statistik kan være meget oplysende, men kun når de stilles sammen med andre tal. Hvis partiet får valgt tre mand ind i byrådet, bør det oplyses, hvor mange de andre partier fik valgt. Valgtal skal anføres sammen med tallene for andre partier og for partiet i andre kredse o.s.v. Statistik kan gøres mere læservenlig ved en grafisk fremstilling (kurver eller blokke).

Indholdsfortegnelse og register

Indholdsfortegnelsen hjælper til hurtig orientering om, hvor et emne er behandlet. Kapitlernes navne skal være sagligt

oplysende. Hvis forfatteren foretrækker poppede og indforståede overskrifter, skal de forklares.

Register over personnavne er til hjælp for den travle læser, der kun søger en bestemt person. Det er i forhold til nytten en ringe ulempe at lave et navneregister.

Fremstilling af manuskript og bog

Der er god hjælp at hente for forfattere, der står usikkert over for de tekniske sider af opgaven. Her skal kun henvises til Håndbog for danske lokalhistorikere og dens efterfølgere. [17] Kig også på vælgerforeningshistorier af forskelligt omfang og forskelligt niveau .

Og til sidst: Sørg for, at der er penge til at mangfoldiggøre manuskriptet, inden arbejdet rigtigt går i gang!

Dette kapitel har handlet om, hvad der skal skrives og hvordan, for overvejelserne herom bør være de første, forfatteren gør sig. Næste kapitel handler om kilderne. Rækkefølgen er valgt for at advare forfatteren mod at begynde med kilderne, for så er der en risiko for, at de kilder, han først ser på, får lov at dirigere fremstillingen, og at han aldrig kommer videre til andre kilder. Der er nemlig mange flere kilder til vælgerforeningens historie, end man umiddelbart skulle tro.

Vælgerne i købstæder og sogne var delt i to klasser: *den almindelige klasse*, der bestod af alle vælgere, og klassen af *den højest beskattede* femtedel af vælgerne. Den almindelige klasse valgte i købstadskommunerne den større halvdel af rådet, i landkommunerne den mindre halvdel. Byrådsmedlemmer blev normalt valgt én af de første dage i januar, sognerådsmedlemmer blev valgt på lokalt varierende datoer. Valgene gjaldt for perioder af 6 år, hvert 3. år valgtes den ene halvdel. Funktionsår og regnskabsår var kalenderåret.

Toklassesystemet ophævedes ved lov nr. 79 af 20. april 1908, der tillige gav kvinder og tyende valgret. Valgperioderne blev gjort fireårige, regnet fra 1. april, og valgene skulle finde sted i 1. halvdel af marts, første gang i 1909.

Lov nr. 101 af 29. marts 1924 gjorde muligt at opføre kandidaternes navne på stemmesedlen, at anvende listebetegnelser og at indgå listeforbund (for at undgå stemmespild). Der var mange ændringer i de følgende år, nævnes skal kun, at fortabelse af valgret p.g.a. straf bortfaldt i 1951. Fortabelse p.g.a. ikke-tilbagebetalt eller ikke-eftergivet fattighjælp forsvandt først helt i 1961.

Valgene til amtskommunerne var længe indirekte. Indtil 1908 valgtes amtsrådsmedlemmer af 1 valgmand pr. sogneråd + lige så mange af de højest beskattede. De første valgte den større halvdel. 1908 fordobledes antallet af valgmænd fra sognerådene. De to halvdele blev valgt for hver 6 år og afgik skiftevis. 1916 afskaffedes de højestbeskattede vælgeres særstilling. Direkte valg til amtsråd blev indført ved lov

nr. 59 af 2. marts 1933, gældende fra marts 1935.

Borgmestre i købstæderne var kongeligt udnævnte indtil 1919, og de kongeligt udnævnte amtmænd var fødte formænd for amtsrådene, indtil det ved kommunalreformen af 1970 bestemtes, at amtsborgmesteren skulle vælges af og blandt amtsrådsmedlemmerne. Ved samme reform indgik købstadskommunerne i amterne.

Fra 1981 finder kommunale valg sted i november, og de kommunale råd fungerer fra 1. januar (som hidtil i fire år). Den gældende lov er nr. 140 af 8. marts 1989.

De kommunale og amtskommunale råd er valgbestyrelser, derfor indeholder deres arkiver en del arkivalier om organisering og gennemførelse af valg. Ved søgning i kommunale arkiver (uanset om de befinder sig hos arkivskaberen eller er afleveret til landsarkivet) er det nødvendigt at vide, hvorledes arkivet er blevet dannet eller ordnet. I Odder-systemet findes sager om valg i gruppe 15, i KL-systemet er de i gruppe 84 og i DK-systemet i gruppe 074.

For Københavns vedkommende er ældre valgsager afleveret til Stadsarkivet [90, seddelregistratur], nyere sager befinder sig i Magistratens 1. afdeling. I 1950 indførtes faste journalnumre for valgsager; først anvendtes nr. 122, 123 og 200, fra ca. 1970 nr. 630, 631, 632, 633 og 634.

Ligesom kommunerne dannede også amterne i ældre tid deres arkiver efter egen model. Fra ca. 1960 anvendte amterne et af arkivvæsenet udviklet system, hvor sager om valg havde nr. 001; dette nummer anvendes stadig i statsamterne,

Billeder, der belyser en vælgerforenings daglige virke, skal man normalt ikke vente at kunne finde. Når der findes billeder, stammer de typisk fra optog, offentlige møder eller som her fra et jubilæum, nemlig 50-års jubilæet 6. september 1964 i socialdemokratiet i Århus søndre kreds. (Århus kommunes biblioteker, Lokalhistorisk samling)

mens amtskommunerne 1976-85 anvendte nr. 0-0 og derefter nr. 0-01.

Valgdatoer og valgresultater

Resultaterne af de valg, som en vælgerforening har deltaget i, kan formentlig findes i forhandlingsprotokollerne. Men det sker, at de mangler, eller at de ikke er pålidelige. Som regel mangler også tallene for andre partier og for partiet selv andre steder, således at der ikke kan foretages sam-

menligninger. Man må derfor ty til andre kilder for at finde tal, der kan sætte de lokale valgtal i perspektiv. Aviserne bringer som regel udførlige og pålidelige valgtal; men det er en ret tidrøvende vej at gå. Når det gælder valg til Rigsdagen, er det lettere at benytte J.P. Nordengaards bog »Valgene til Rigsdagen i 100 år. En historisk-statistisk fremstilling« (1949). Den indeholder tal fra alle valg til Folketinget og Landstinget 1849-1929, med stemmetal

for hver enkelt kandidat, og for årene 1932-47 partiernes hovedresultater. [83]

Gennemførelsen af *kommunale valg* var overladt til de kommunale råd, som længe selv bestemte datoen. I København var der som nævnt valg hvert år, og både her og i de øvrige kommuner var det almindeligt at holde valg i begyndelsen af januar, men der var mange afvigelser herfra. Datoerne fremfindes lettest i Sognerådstidende, aviser eller lokalhistorisk litteratur.

Efter loven af 1908 havde alle kommuner valg hvert 4. år, og valget blev afholdt i 1. halvdel af marts, idet det nye råd tiltrådte pr. 1. april.

Det ordinære valg i 1941 blev på grund af besættelsen udsat to gange. Da det endelig blev afholdt, skete det på samme dag over hele landet, og således har det været siden.

Folkeafstemning (referendum) har siden 1866 fundet sted i forbindelse med ændring af grundlove. Den første egentlige folkeafstemning fandt sted 14. december 1916 og vedrørte afståelsen af de

dansk-vestindiske øer. Grundloven af 5. juni 1953 skabte i § 20 og 42 regler for folkeafstemninger som en fast del af dansk politisk liv.

Valg til Europaparlamentet blev afholdt 1979 og 1984 i henhold til lov nr. 609 af 14. december 1977 med senere ændringer. Valget i 1989 blev afholdt i henhold til lov nr. 746 af 7. dec. 1988. Valgret havde alle, som havde valget til Folketinget samt danske statsborgere med bopæl i et andet EF-land. Hele Danmark var én kreds og valgte 16 medlemmer for en periode af 5 år.

De mest systematiske og pålidelige oversigter over valgresultater er udgivet af Danmarks Statistik og dens forgængere i »*Statistiske Meddelelser*« [8] De nøjagtige data for disse publikationer kan findes i »Fuldstændig publikationsliste« i Statistisk Årbog indtil 1985. [7, 8]

Datoerne for rigsdagsvalg siden 1870 og for kommunale valg siden 1900 med oplysning om de publikationer, hvori valgtallene er trykt, findes side 27-28.

Vælgerforeningers historie.

Nogle eksempler

I dette kapitel præsenteres først nogle fremstillinger af vælgerforeningers og kredsföreningers historie og derefter nogle eksempler på, hvorledes vælgerforeninger er blevet beskrevet i sogne- og byhistorier.

Vælgerforeningshistorier

De følgende eksempler dækker både hovedstadens, byens og landkredsens foreninger og repræsenterer mange partier. Men ikke alle partier er med, for nogle er så unge, at de ikke er begyndt at tænke på deres historie, andre er gamle nok, men har ikke haft megen interesse for det historiske. Vi begynder med de mindste og slutter med de største fremstillinger.

Den konservative vælgerforening i Hørsholm fyldte 75 år i 1961. Der blev fremstillet en superkort historie (omtrent som en halv side i denne bog), som blev foldet to gange, forsynet med en titel og fordelt til medlemmerne og deltagerne i jubilæumsfesten. Indhold: Stiftelsen, formændene, et par andre navne. [42]

Så kort kan det gøres, og det er da bedre end ingenting, men alligevel: Når der skal være jubilæumsfest, så bør der også være råd til en historie med flere oplysninger. Det kan klares billigt ved at gå til aviserne: De er normalt villige til at trykke en artikel om en vælgerforenings historie, kræver ingen betaling, udkommer præcist og bliver læst af mange. Indvendingerne mod denne form for publicering

er, at papiret er uholdbart, billederne halvdårlige, og at det hele forsvinder let - hvem gemmer avisartikler? [43]

En anden billig publicering er anvendt af Socialdemokratiet i Ryvang-Østerbrokredsen; medlemsbladet har siden 1978 hvert kvartal bragt en artikel om foreningens historie 1915 ff, skrevet af fhv. folketingsmand Edvin Boye Hansen. [44]

Efter genforeningen i 1920 blev der stiftet vælgerforeninger, kreds- og amtsorganisationer i Sønderjylland. De konservative i Rødding fik deres forening i 1921, og ved 25-års jubilæet udgav de en folder på 10 sider. Den indeholdt en liste over formænd, en del illustrationer og nogle småtræk fra årenes gang. [45]

Frederiksberg 2. kreds' konservative vælgerforening fyldte 60 år i 1955 og udgav et hæfte på 24 sider. Det bragte lister over bestyrelsesmedlemmer, ikke kun formændene, og omtalte foreningens politiske virke og dens prominente medlemmer. Fremstillingen blev livet op af illustrationer og citater fra forhandlingsprotokollen. [46]

»95 år i et landsogn« hed det hæfte, som Tømmerup Sogns socialdemokratiske Forening udgav til jubilæet i 1987. Det er skrevet af historikeren Henning Grelle og indeholder de ting, som bør være der: tilblivelsen, glimt fra årene, navne, hilsner udefra og mange illustrationer. Tømmerup blev 1966 lagt sammen med Kalundborg; men sogneforeningen opretholdes

stadig. Det sker ikke sjældent. Materielt er det en billig sag, teksten er maskinskre- vet, nedfotograferet og trykt med to sider pr. A4-side; disse er så foldet til et hæfte på 40 sider. [47]

Noget dyre udstyr blev der råd til, da socialdemokratiet i 5. kreds i København i 1987 fejrede deres 100-årsdag: 49 sider, bogtryk i A5-format, rigt illustreret. Kredsen valgte 1884 den ene af de to første socialdemokrater til Folketinget og var gennem årene skueplads for mange livlige valgkampe. Fhv. borgmester Børge Schmidt præsenterer »Danmarks mest historiske kreds«, og redaktøren, H. Guhle, slutter med kapitlet »Nu og i fremtiden«. [48]

De følgende bøger er skrevet af profes- sionelle (historikere og cand.scient.pol.'er). »Parti og by« hedder bogen om Socialde- mokratiet i Århus 1883-1983 (fire folke- tingskredse og 25 lokalforeninger). Den er på 109 sider, skrevet af medarbejdere ved Erhvervsarkivet, overmåde rigt illu- streret med fotografier, karikaturer, avis- sider o.a. Det siden 1950 dalende med- lemstal og striden p.g.a partiets tilslutning til EF forties ikke. Der er ofret meget på det materielle, og som den eneste af alle her anførte bøger har denne et navne- register! [49]

»Venstrevejen i Ålborg« hedder den bog, som SF udgav, da partiet i 1984 fyldte 25 år (122 sider). Forfatteren, Erik Christensen, er cand.scient.pol. Fremstil- lingen er utraditionel: den lokale partifor- ening sættes ind i partiets større historie og kamp mellem venstre- og højrefløjene, personstridigheder trækkes frem i lyset.

Også forholdet til græsrodsbevægelser og foreningens udvikling fra at være Aksel Larsens faste støtte til at være partiets venstrefløj beskrives instruktivt. For- gæves søger man til gengæld banale, men nyttige ting som lister over formænd og valgte repræsentanter. Bogen slutter med at trække nogle karakteristiske udvik- lingslinjer op. [50]

Normalt er det et jubilæum, der frem- kalder historieskrivning om vælgerfore- ninger. Dette var ikke tilfældet, da histo- rikereren, fhv. minister Helge Larsen i 1985 skrev »Københavns liberale Vælgerfore- nings historie 1883-1908« (165 sider). Foreningen omfattede oprindeligt både li- berale og moderate, først i 1908 blev den overtaget af de radikale. Baggrunden for stiftelsen, den hidsige politiske debat i be- gyndelsen af 1880'erne, bliver grundigt behandlet, og forfatteren fastholder for- bindelsen til de overordnede mål for ven- stregrupperne. Der er indgående portræt- ter af de ledende personligheder, som re- gel med billeder, og også fane, skovture og møder er der billeder af. [51]

Århus konservative Vælgerforening, stiftet 24. oktober 1873, er vistnok Dan- marks ældste vælgerforening og i hvert fald en af de betydningsfuldeste. Den var basis for »Århuskonservatismen«, som flere gange afveg fra partilinjens, og 1924- 32 var den ekskluderet, fordi den i Folke- tinget repræsenteredes af den kontrover- sielle lensgreve Bent Holstein. Jubi- læumsværket »Århuskonservatismen 100 år«, 1973, er på 310 sider. Det er redigeret af salgskonsulent Henry P. Robæk og cand.scient.pol. Lars P. Gammelgaard, se-

ÅRHUS-KONSERVATISMEN 100 ÅR

nere minister. Bogen har alt det, der skal være: Fortegnelser over samtlige tillidsmænd med årstal for deres hverv, indgående personskildringer og gode citater. Konservativer i og uden for Århus og politiske modstandere i byen skriver »hilsener« eller præsenteres i interviews. Oplysende er også uddragene år for år af forhandlingsprotokoller, og mange fotografier og tegninger liver bogen op. Ikke mange foreninger har råd til sådan et stovværk, men alle kan blive inspireret af det.[52]

Historieskrivning om valgkredse er sjælden. At flere valgkredse behandles under ét, er yderst sjældent og meget værdifuldt, for forfatteren kan fremhæve forskelle og ligheder, som ikke kommer frem, hvis flere forfattere skriver om hver sin kreds. Her skal omtales to eksempler.

I 1913 udgav lærer Jens Damsgaard noget så sjældent som en landstingskreds' historie. Det var 8. landstingskreds (Thisted amt og store dele af Viborg og Ringkøbing amter). I samme bog beskriver han de fire folketingsvalgkredse i Thisted amt: Frøstrup-, Thisted-, Hurup- og Morskredsen. Damsgaard giver skriftlige og fotografiske portrætter af kandidater og enkelte tillidsmænd, og han har mange oplysninger, som kun den lokalkendte historiker kan have (79 sider). [53]

I »Rigsdagens historie 1849-1849« har Kjeld Winding tegnet politiske fysiogno-

mier af fem folketingsvalgkredse: København 5., Slagelse, Langeland, Bælum og Esbjerg (20 sider). Det er en erfaren historiker, der her trækker de lange linjer i kredsenes udvikling op. [54, s. 29-50]

De anførte studier af vælgerforeninger og valgkredse er kun nogle få af de flere hundrede, der er skrevet. Men der har eksisteret et par tusinde vælgerforeninger, og de fleste af dem har ikke fået deres historie skrevet. Yderligere må det formodes, at en del af de mere beskedne fremstillinger er gået tabt. De største samlinger af vælgerforeningers og kredsforeningers historie findes i Det kgl. Bibliotek og i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Men den, der vil gå grundigt til værks, må også gennemgå bibliografier, lokalhistoriske samlinger og de mange privatarkiver, der befinder sig i statens arkiver og de lokalhistoriske arkiver. [84-96]

Sogne- og byhistoriers omtale af vælgerforeninger

Vælgerforeninger virker i lokalsamfundet, og deres historie bør indgå i fremstillingen af lokalsamfundets historie. Man kan imidlertid hurtigt konstatere, at sognehistorier indtil nu har gjort meget lidt ud af vælgerforeningerne. Ja, der er store sognehistorier fra den sidste menneskealder, som intet skriver om vælgerforeninger, således Havdrup-Solrød sogne ved Køge (360 sider, 1949), Dalby og Tureby

Forsiden på det hidtil største værk om en dansk vælgerforening, nemlig den konservative vælgerforening i Århus.

Det udkom i 1973 og er på 310 sider med mange gode illustrationer. En af forfatterne er den senere minister Lars P. Gammelgård.

sogne ved Haslev (750 sider, 1960-63) og Taulov sogn ved Fredericia (531 sider, 1970-74).

Man skal til de nye forstadskommuner og de gamle købstadskommuners historie for at finde fremstillinger af vælgerforeningers virke. Jubilæumsværket »Rødovre 1901-1976« (350 sider, 1978) gør generelt meget ud af foreningslivet. Kommunalpolitikeren Michael Broch præsenterer på 9 sider 9 vælgerforeninger, og flere steder i værket nævnes deres virksomhed. [55]

Odense fejrede sit 1000-års jubilæum i 1988 ved over en årrække at udgive kom-

munens historie i 10 bind på i alt ca. 4.500 sider. For tiden efter 1868 er der fire bind: 1868-1914, 1914-1940, 1940-1945 og 1945-1988. Bindet om besættelsestiden, skrevet af Jørgen Hæstrup, har næsten intet om vælgerforeninger, men i de tre andre bind har historikerne Henning Nielsen, Jørgen Thomsen og Søren Eigaard indføjet vælgerforeningernes virke i brede fremstillinger à 50-70 sider af det politiske liv i Odense. Der trækkes forbindelsestråde ud til organisationerne og kulturlivet, og der er mange illustrationer. [56]

Valgdatoer og valgtal

Datoer for danske valg siden 1870 med oplysning om Danmarks Statistiks publikationer med valgtallene.

Folketingsvalg Stat.Medd.

1872, 20. sept.	2,12,3
1873, 14. nov.	2,12,3
1876, 25 april	3,3,2
1879, 3. jan	3,3,2
1881, 24 maj	3,8,1
1881, 26 juli	3,8,1
1884, 25. juni	3,8,1
1887, 28. jan	3,13,1
1890, 21. jan	3,13,1
1892, 20. april	3,13,1
1895, 9. april	4,3,4
1898, 5. april	4,3,4
1901, 3. april	4,10,2
1903, 16. juni	4,13,6
1906, 29. maj	4,22,1
1909, 25. maj	4,31,6
1910, 20. maj	4,35,2
1913, 20. maj	4,42,3
1915, 7. maj	4,48,1
1918, 22. april	4,57,1
1920, 26. april	4,60,3
1920, 6. juli	4,61,1
1920, 21. sept.	4,62,1
1924, 11. april	4,71,1
1926, 2. dec.	4,77,1
1929, 24. april	4,83,2
1932, 16. nov.	4,92,1
1935, 22. okt.	4,99,1
1939, 3. april	4,109,1
1943, 23. marts	4,120,1

1945, 30. okt.	4,126,3
1947, 28. okt.	4,132,2
1950, 5. sept.	4,142,3
1953, 21. april	4,154,1
1953, 22. sept.	4,155,1
1957, 14. maj	4,169,3
1960, 15. nov.	1961,2
1964, 22. sept.	1965,3
1966, 22. nov.	1967,5
1968, 23. jan.	1968,8
1971, 21. sept.	1972,6
1973, 4. dec.	1974,7
1975, 9. jan.	1975,7
1977, 15. feb.	1977,9
1979, 23. okt.	1980,8
1981, 8. dec.	1982,7

*Selvstændig
publ. Danm.
Statistik.*

1984, 10. jan.	1985
1987, 8. sept.	1989
1988, 10. maj	I-II 1988-89
1990, 12. dec.	

Landstingsvalg

Valgets dato

1870, 1. okt. (3, 5, 6, 8, 10, 11 og 12 kreds)
1874, 1. okt. (1, 2, 4, 7 og 9 kreds)
1878, 1. okt. (3, 5, 6, 8, 10, 11 og 12 kreds)
1882, 30. sept. (1, 2, 4, 7 og 9 kreds)
1886, 1. okt. (3, 5, 6, 8, 10, 11 og 12 kreds)
1890, 30. sept. (1, 2, 4, 7 og 9 kreds)
1894, 19. sept. (3, 5, 6, 8, 10, 11 og 12 kreds)

1898, 21. sept. (1, 2 4, 7 og 9 kreds)		<i>Amtsrådsvalg</i>	
1902, 19. sept. (3, 5, 6, 8, 10, 11 og 12 kreds)		1935, marts	4,98,1
1906, 21. sept. (1, 2, 4, 7 og 9 kreds)		<i>Kommune- og amtsrådsvalg</i>	<i>Stat. Medd.</i>
1910, 20. sept. (3, 5, 6, 8, 10, 11 og 12 kreds)		1943, 5. maj	4,121,2
1914, 10. juli		1946, 12. marts	4,127,4
1915, 21. maj		1950, 14. marts (m. undt.)	4,140,3
		1954, 2. marts	4,156,4
		1958, 4. marts	4,171,3
		1962, 6. marts	1963,2
	<i>Statistiske Meddelelser</i>	1966, 8. marts	1968,10
1918, april-maj	4,57,1	1970, 3. marts, hæfte 1	1971,10
1920, juli-aug.	4,61,1	1970, 3. marts, hæfte 2	1973,8
1920, sept.-okt.	4,62,1	1974, 5. marts, hæfte 1	1975,12
1924, sept.	4,71,3	1974, 5. marts, hæfte 2	1976,10
1928, sept.	4,81,2	1978, 7. marts, hæfte 1	1979,3
1932, sept.	4,91,4	1978, 7. marts, hæfte 2	1981,5
1936, sept.	4,100,5		<i>Stat. Efterretn.</i>
1939, april	4,109,1	<i>Amtsrådsvalgene på Bornholm 1959</i>	1959, nr. 28
1943, marts-april	4,120,1	<i>Kommunevalg 1967 og 1968</i>	
1945, okt.-nov.	4,126,3	<i>foranlediget af kommunesammenlægningen</i>	1968, nr. 57
1947, april	4,129,4		<i>Selvst. publ. Danm. Stat.</i>
1951, april	4,144,5		
1953, april	4,154,1		
Kommunale valg			
<i>Kommunevalg</i>	<i>Stat. Medd.</i>		
1900-04	4,16,7	<i>Kommune- og amts-rådsvalg</i>	
1905-06	4,23,2	1981, 17. nov.	I 1982
1909, marts	4,31,5	--	II 1983
1913, marts	4,42,2	<i>Kommune- og amtsrådsvalg</i>	
1917, marts	4,54,4	1985, 19. nov.	1988
1921, marts	4,62,5	1989, 21. nov.	1990
1922, marts (Sønderjylland)	4,65,5		
1925, marts	4,73,5		
1929, marts	4,83,1		
1933, marts	4,96,1		
1937, marts	4,105,2		

Folkeafstemninger

Afstemningens dato

1916, 14. dec.

1920, 6. sept.

1939, 23. maj

1953, 28. maj

1961, 30. maj

1963, 25. juni

1969, 24. juni

1971, 21. sept.

1972, 2. okt.

1978, 19. sept.

1986, 27. feb.

Emne

Vestindiske øer

Grundlov

Grundlov

1) Grundlov

2) Valgretsalders

Valgretsalders

Jordlov

Valgretsalders

Valgretsalders

Dk. medlem af EF

Valgretsalders

Vilkår i EF

Publikation

Stat.Efterretn. 1920, nr. 23

Stat.Efterretn. 1939, nr. 21

Stat.Medd. 4, 109, 1

Stat.Efterretn. 1953, nr. 36

Stat.Medd. 4, 154, 1

Stat.Efterretn. 1961, nr. 21

Stat.Efterretn. 1963, nr. 31

Stat.Efterretn. 1969, nr. 52

Stat.Medd. 1972, 6

Stat.Efterretn. 1972, nr. 71

Stat.Efterretn. 1979, A 7

Stat.Efterretn. 1986, nr. 5

Valg til Europaparlamentet

Valgets dato

1979, 7. juni

1984, 14. juni

1989, 15. juni

Stat.Efterretn.

Befolkning og valg

1979, A 24

1984, nr. 13

1989, nr. 11

Litteratur

Historie, samfundsbeskrivelse, håndbøger

1. Schultz Danmarks historie, 1848 ff: bind 4-6, 1942-43.
2. Politikens Danmarks historie, 1830 ff: bind 11-14, 1964-66.
3. Gyldendals Danmarks historie, 1814 ff: bind 5 ff, 1985 ff.
4. Dansk social historie, 1700 ff: bind 4-7, 1979-82.
5. Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark 1720-1983, bind 1-2, 1984.
6. Hans Christian Johansen: Dansk økonomisk statistik 1814-1980. I: Gyldendals Danmarks historie, bind 9, 1985.
7. Statistisk årbog, årlig siden 1896.
8. Publikationsfortegnelse over Danmarks Statistiks udgivelser, 1986.
9. Den danske Rigsdag 1849-1949, bind 1-6, 1949-53.
10. Emil Elberling og Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år 1848-1948, bind 1-3, 1949-50.
11. Trap: Danmark. 1. udgave 1856-60, 2. udgave 1872-79, 3. udgave 1898-1906, 4. udgave 1920-32, 5. udgave 1953-72.
12. Harry Christensen: Danske landkommuner 1842-1970, 1976.
13. Danmarks administrative inddeling. Bind 1, atlasbind: Amter og kommuner s. 185-193, valgkredse s. 210-235. Bind 2, tekstbind: amter og kommuner s. 127-136, valgkredse s. 142-150, begge 1984.
14. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870-1970, bind 1-2, 1972.
15. Jette D. Søllinge og Niels Thomsen: De danske aviser 1634-1989. Bind 1, 1634-1847, 1988. Bind 2. 1848-1917, 1989. Bind 3, 1918-1990, 1991.
16. Avisårbogen. Årets begivenheder hjemme og ude i få ord, 1924 ff.
17. Johan Hvidtfeldt, red.: Håndbog for danske lokalhistorikere, 1952-56. Ny udgave: Dansk kulturhistorisk Opslagsværk I-II, 1991. Tekstdelen Vejledning i lokalhistorie. Fra plan til bog, ved Verner Bruhn, Knud Prange og Eric Mourier, udkom i 1985.
18. Dansk historisk bibliografi. Indtil 1912: 1-3, 1918-27. 1913-42: 1966-77. 1943-47: 1956. Derefter årsbibliografier, dog 1974-76: 1986.
19. Christian Heilskov: Dansk provinstopografi (bibliografi), 1920.
20. Carsten Bregenhøj: Etnologisk interviewteknik, 1971. Charlotte S.H. Jensen: Sådan laver du interviews, 1990.
21. Eske K. Mathiasen: Erindringer som historieskrivning, 1981.
22. Tidsskrifter: Historisk Tidsskrift 1840 ff. Jyske Samlinger, nu Historie, 1866 ff, Fortid og Nutid 1914 ff, Årbog for arbejderbevægelsens historie 1971 ff. Der udgives historiske årbøger for hvert af de indtil 1970 eksisterende amter og for mange byer. Politica 1969 ff

Partiernes historie, partiprogrammer

23. Oluf Bertolt, Ernst Christiansen, Poul Hansen: En bygning vi rejser. Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark, bind 1-3, 1954-55.
24. K.B. Andersen og Jens Otto Krag: Kamp og fornyelse. Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955-71, 1971.
25. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale Venstre 1905-1955, 1955.
26. Helge Larsen, red.: Det radikale Venstre i medvind og modvind 1955-1980, 1980.
27. Alfred Bindslev: Konservatismens historie i Danmark 1-3, 1936-38.
28. Jørgen Hatting og Karl Olsen, red.: Det konservative Folkepartis historie i et halvt århundrede 1915-1965, 1-4, 1966.
29. Venstre i 100 år 1870-1970, 1-3, 1970.
30. Kurt Sørensen, red.: Venstre. 50 år for folkestyret, 1979.
31. Kr. Kolding: Danmarks Retsforbund, 1958.
32. Ib Nørlund: Det knager i samfundets fuger og bånd. Rids af dansk arbejderbevægelses udvikling, 1-2, 3. udg. 1972-74.
33. Morten Thing og Jørgen Bloch-Poulsen: Danmarks kommunistiske Parti 1918-1941, 1979.
34. Per Chr. Andersen: Kristen politik. Kristeligt Folkeparti 13. april 1970 - 21. september 1971, 1975.
35. Kristeligt Folkeparti 1970-1980, 1980.
36. Erik Mader: SF under »Det røde kabinet« 1966-1968, 1979.
37. Socialisme på dansk. SF gennem 25 år, 1984.
38. Per Askholm Madsen og Jens Otto

Madsen: Fra sandkasse til kadreparti. VS's dannelse og udvikling 1967-73, 1980.

39. Morten Hahn Petersen: Historien om et nul. Mogens Glistrup og Fremskridtsbevægelsen 1971-73, 1981.
40. Lars Bille, red.: Danske partiprogrammer 1945-1970, 1972. (Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Det konservative Folkeparti, Venstre, SF: Programmer inden for udenrigs-, forsvars- og økonomisk politik).
41. Jørgen Bro Malmer, red.: De politiske partier. En kildesamling, 1987. (De i 1987 eksisterende partiers programmer på udvalgte områder).

Nogle vælgerforeningshistorier

42. 75 år - 1886-1961. Den konservative Vælgerforening i Hørsholm kommune, 1961.
43. Den radikale vælgerforening jubilerer. (1935-1985) Den ny Rødovre Avis 30. okt. 1985.
44. NYT. 1. kreds Østerbro-Ryvang. 1978 ff.
45. Den konservative vælgerforening i Rødning 1921-1946, 1946.
46. Frederiksberg 2. kreds gennem 60 år 1895-1955, 1955.
47. Henning Grelle: 95 år i et landsogn. Tømmerup sogns socialdemokratiske forening gennem 95 år 1892-1987, 1987.
48. Henning Guhle, red.: 5. kreds Blågård gennem 100 år 1887-1987, 1987.
49. Ib Gejl, Finn H. Lauridsen, red.: Parti og by, Socialdemokratiet i Århus 1883-1983, 1983.
50. Erik Christensen: Venstrevejen i

Ålborg. SF gennem 25 år, 1984.

51. Helge Larsen: Fra liberalisme til radikalismen. Københavns liberale Vælgerforening 1883-1908, 1985.

52. Henry P. Robæk og Lars P. Gammelgaard: Århus-konservatismen 100 år, 1873-1973, 1973.

53. Jens Damsgaard: 8. Landstingskreds og Thisted amts politiske historie, 1913.

54. Kjeld Winding: Valgkredsene gennem tiderne. I: Den danske rigsdag 1849-1949, bind 3, 1950, s. 9-50; de fem kredse: s. 29-50.

55. Sigurd Rambusch, red.: Rødovre 1901-1976, 1978.

56. Odense bys historie, bind 1868-1914, 1983; bind 1914-1940, 1987; bind 1940-1945, 1979; bind 1945-1988, 1988.

Nyere forskning i politisk historie, politisk videnskab og vælgeradfærd

57. Harald Westergaard Andersen: Dansk politik i går og i dag, 1976.

58. Ole Borre og Jan Stehouwer: Tre folketingsvalg 1960, 1964, 1966; 1968.

59. Ole Borre m.fl.: Vælgere i 70'erne, 1976.

60. Jacob A. Buksti: Organisationernes folk. Om interesseorganisationerne og deres repræsentanters rolle i forhold til den politiske beslutningsproces, 1984.

61. Erik Damgaard, red.: Folkets veje i dansk politik, 1980.

62. Erik Damgaard, J. Goul Andersen, Jacob Buksti og Ole P. Kristensen: Dansk demokrati under forandring, 1984.

63. Vagn Dybdahl: Parti og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes

politiske aktivitet 1880-1913, 1969.

64. Jørgen Elklit: Valg og stemmelister vedr. folketingsvalg 1849-1898 i Landsarkivet for Nørrejylland. Arkiv, bind 4,4, s. 232-273, 1973.

65. Jørgen Elklit og Ole Tonsgaard: Valg og vælgeradfærd, 1984.

66. Jørgen Elklit: Fra åben til hemmelig afstemning (indtil 1920), 1988.

67. Jørgen Hatting: Valghandling og vælgermøder. Den danske rigsdag 1849-1949, bind 3, 1950, s. 51-127.

68. Erik Høgh: Vælgeradfærd i Danmark 1849-1901. En politisk sociologisk analyse, 1972.

69. Birgit Løgstrup: Valgmateriale i de centrale arkiver. Arkiv, bind 5,2, 1974, s. 115-125.

70. Claus Madsen m.fl.: Lokale vælgerforeninger - aktiviteter og opgaver i kommunalpolitikken. Forskningsrapport 1985 /3, 1986.

71. Karen Siune: Politik og medier, 1984.

72. Statens humanistiske Forskningsråd: Dansk politik under forandring 1945-85, 1987.

73. Palle Svensson og Lise Tøgeby: Politisk opbrud, 1986. Lise Tøgeby: Politik - også en kvindesag. En sammenlignende undersøgelse af unge kvinders og mænds politiske deltagelse, 1984.

74. Ideal og realiteter i en vælgerforening. En organisationspsykologisk studie af Herlev socialdemokratiske vælgerforening. Red. af Eggert Petersen, 1977. Lokalpolitisk organisering. Organisationer, bevægelser og partier i kommunalpolitikken. Red. af Søren Villadsen, 1985. Jørgen Elklit: Faldet i medlemstal i danske poli-

tiske partier. Nogle mulige årsager. Politica, 1991,1.

75. Torben Worre: Dansk Vælgeradfærd. Partier og valg 1970-84, 1987.

Kommunestyre, valgret, valglove, valgkredse, valgresultater

76. P.F. Schou: Landkommunernes forfatning og styrelse, 1881.

77. P.F. Schou: Købstædernes forfatning og styrelse, 1901.

78. W. Oxholm: Håndbog i dansk kommunalvæsen, 2. udg. 1935.

79. Københavns bystyre gennem 300 år. Bind 1, Flemming Dahl: 1648-1858, 1943; bind 2, Poul Møller: 1858-1940, 1967.

80. Vilh. Brockmeyer, Peter Bak Mortensen og Niels Preisler, udg.: Folketingsvalgsloven, 1983.

81. Ny folketingsvalglov. Delbetænkning afgivet af Indenrigsministeriets valglovsudvalg af 1983. (Betænkning nr. 1084), 1986.

82. Ny kommunal valglov og ny Europaparlaments valglov. Delbetænkning afgivet af Indenrigsministeriets valglovsudvalg af 1983. (Betænkning nr. 1138), 1988.

83. J.P. Nordengaard: Valgene til rigsdagen i 100 år. En historisk-statistisk fremstilling, 1949. (Anfører stemmetallene for hver kandidat 1848-1929, for hvert parti 1932-47.

Arkiver og biblioteker

84. Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
1218 København K
Tlf: 33 92 33 10
85. Landsarkivet for Sjælland
Jagtvej 10
2200 København N
Tlf: 31 39 35 20
86. Landsarkivet for Fyn
Jernbanegade 36
5000 Odense
Tlf: 66 12 58 85
87. Landsarkivet for Nørrejylland
Lille Sankt Hans Gade 5
8800 Viborg
Tlf: 86 62 17 88
88. Landsarkivet for de sønderjyske
landsdele
Haderslevvej 45
6200 Åbenrå
Tlf: 74 62 58 58
89. Erhvervsarkivet
Vester Alle 12
8000 Århus
Tlf: 86 12 85 33
90. Stadsarkivet
Københavns rådhus
1550 København V
Tlf: 33 15 38 00
91. Folketingets Informations- og
Dokumentationsafdeling
Christiansborg
1240 København K
Tlf: 33 37 55 00
92. Arbejderbevægelsens Bibliotek
og Arkiv
Rejsbygade 1
1759 København V
Tlf: 31 24 15 22
93. Det kongelige Bibliotek
Christians Brygge 8
1219 København K
Tlf: 33 93 01 11
Især: Småtryksamlingen og
Kort -og Billedsamlingen
94. Universitetsbiblioteket, 1. afd.
Fiolstræde 1
1171 København K
Tlf: 33 13 08 75
Især: Avissamlingen
95. Statens Avissamling
Statsbiblioteket
Universitetsparken
8000 Århus
Tlf: 86 12 20 22
96. Lokalhistoriske arkiver
Oversigter over de ca. 350 lokal-
historiske arkiver samt over lo-
kalhistoriske foreninger, museer

m.m.med adresser, telefonnumre, åbningstider, publikationer findes i:

Historisk vejviser. Ved Annegrete Dybdahl, 1986, m. senere tillæg.

Desuden udgiver Sammenslutningen af Lokalarkiver med uregelmæssige mellemrum sin egen arkivvejviser.

De danske politiske partier februar 1991

97.	A	Socialdemokratiet
Thorvaldsensvej 2
1998 Frederiksberg C
Tlf: 31 39 15 22	104.	H	Det Humanistiske Parti
v/Thomas Adamsen
Ryegade 111
2100 København Ø
Tlf: 35 43 69 50
98.	B	Det Radikale Venstre
Christiansborg
1240 København K
Tlf: 33 12 72 51	105.	K	Danmarks Kommunis-
tiske Parti
Nørrebrogade 66 c
2200 København N
Tlf: 31 39 65 55
99.	C	Det Konservative
Folkeparti
Nyhavn 4
1051 København K
Tlf: 33 13 41 40	106.	P	Fælles Kurs
Herluf Trolles Gade 5
1052 København K
Tlf: 33 14 44 18
100.	D	Centrum-Demokraterne
Vesterbrogade 62, 3.
1620 København V
Tlf: 31 23 71 15	107.	Q	Kristeligt Folkeparti
Bernhard Bangs Allé 23
2000 Frederiksberg
Tlf: 38 88 51 52
101.	E	Danmarks Retsforbund
Lyngbyvej 42
2100 København Ø
Tlf: 31 20 44 88	108.	V	Venstre, Danmarks libe-
rale Parti
Søllerødvej 30
2840 Holte
Tlf: 42 80 22 33
102.	F	Socialistisk Folkeparti
Christiansborg
1240 København K
Tlf: 33 12 70 11	109.	Y	Venstre Socialisterne
Rosenørns Allé 44
1970 Frederiksberg C
Tlf: 31 35 60 99
103.	G	De Grønne
Landssekretariatet
Vestergade 165
8600 Silkeborg
Tlf: 64 82 44 09			

- Z Fremskridtspartiet
Christiansborg
1240 København K
Tlf: 33 37 55 00
- Ø Enhedslisten
Rosenørns Allé 44
1970 Frederiksberg C
Tlf: 31 35 68 57

RIGSARKIVET/G•E•C GAD

Arkivernes Informationsserie omfatter en lang række små bøger. De tjener to formål. Nogle af bindene giver en lang række konkrete oplysninger, der gør udnyttelsen af arkivernes samlinger lettere og hjælper til at få det bedst mulige ud af et arkivbesøg. Andre af bøgerne retter sig især til de mange, der har ansvaret for at sikre bevaringen af nutidens arkivalier, inden de afleveres til statens arkiver. Her gives de tekniske oplysninger, der letter det ansvarsfulde arbejde og svarer på en lang række spørgsmål, der opstår i dagligdagen.

Bøgerne skrives af medarbejdere i Rigsarkivet og landsarkiverne.

DIS-Danmark

